

1917

HERCZEG FERENC: TÚZ A PUSZTÁBAN

Különböző színű és értékű novella sorakozik e kötetben, melyek írójuk előkelő jegyét viselik homlokukon. Olyanok, mint jónevű, diszkrét, drága ékszerész készítményei: színükre, alakjukra bár különböznek, egyikük antik melltű, másik idegen drágakő modern foglalatban, az üvegszekrényből a smaragd bús zöldje, a rubin mély bíbora, az ametiszt ábrándos violája puhán csillan elő — azonban mindegyiken meglátszik a komoly, nemes ötvös választékos, fölényes ízlése. A boszorkányhívés misztikus romantikája, az őserdő bizarr morálja, az élet sok apró, buta tragédiája, a háború fanyar kegyetlensége egyforma nyugodt és nagyon gyakorolt kézzel íródott meg. Herczeg hűvös, objektív, szemlélő és analizáló tekintete itt is megérződik, mint minden írásában, azonban az utolsó két novellából szokatlan lírai lágyság árad ki, mely azt az érzést kelti, mintha meghitt, meleg szobácskába pillantottunk volna be, melynek ajtaja eddig titokzatosan zárva maradt. Herczeg hőseit olvasójának kellett rokonszenvvel vagy gyűlölettel a képzeletbe kíséreni, most bús, férfias melegséggel megrajzolt gyermekszemű önkéntes áll elénk, akiről megérezzük, hogy élt, s akinek távozása mély, sajgó ürességet váj a lelkünkbe, mintha tulajdon öcsénk szívébe fúródott volna a golyó.

LISELOTTE (Biedermeier regény)

E könyv azért íródott, hogy szerzője aprólékos bie-

dermeier-ismereteit összegyűjtse és bemutassa. Idegen szavak, színtelen mondatok, fakó fejezetek, sovány, sőtalan epizódok lazán, minden összefüggés és kapcsolat nélkül helyezkednek el a szegényes, lélek nélküli történetben, de oly sűrűn, oly inkohereus módon, hogy a budai cukrászakisasszony regénye nehézkes és unalmas olvasmánnyá válik. A szereplők belső életébe nem kandikál be a szerző, különös, merész dolgok történnek minden pszichológiai megokolás nélkül. A fő, az uralkodó elem a pepecselő, kicsinyes dekorativitás: a bútorzat, a ruházat, neves alakok olcsó, felületes szerepeltetése, jámbor, savanyú biedermeier csecsebecsék. A régieskedés kedvéért temérdek ízetlen, idegen vagy halott szó tevődik idézőjelbe, melyek talán azt akarják mondani a gyengébb fejű olvasónak: mi, kérem, a biedermeierből jöttünk. Kilenc közömbös sorban pl. a következő szavak szoronganak macskakörmök között: „nobel”, „cukrászat”, „Aufsatz”, „Stammgast”, „Schaumrollni”, „művészug”, „winkli”. Az eredeti biedermeier levegőt azonban hiába keressük, mert banális, fanyar, idézőjeles, germán szavakkal, ismert nevek üres felemlítésével, aprólékos, széjjelhulló részletesséssel nem lehet egy kor szellemét, életét, ízt frissen felidézni. Lehet, hogy mindebben az író kezdeteleges, magyartalan írásmódorának is része van, hiszen a szorgalmasan — de kritika és fölény nélkül — gyűjtött adatokat gyakorlott kézzel még e gerinctelen történet köré is szervezsebb, mutatósabb formába lehetett volna önteni. Szokatlan és ízetlenül erőszakos módon e könyvben Krüger, Veit ismert festményei, meg egyéb egykorú képek *illusztrációként* szerepelnek. Mindegyik alatt magyarázó idézet van a Liselottéból. Mintha a harmincas évek képírói már előre tudták volna, hogy Gáspárné Dávid Margit biedermeier regényt fog írni az Úr 1917. esztendejében.

*

ÉVFORDULÓ

— júl. 27.

Bátortalanul nyitunk be az elhagyott szobába. Ideges összevisszaság, sietős rendetlenség, csendes, puha porköntösben mintha minden élet megmerevedett volna, akárcsak Csipkerózska meséjében, csupán a por hullott oly finoman, mint az alkonyat homálya. Az asztalon száradt, zörgő virágok, egy nyári öltöny kínosan lóg az egyik széken, a pamlagon gallér meg vidám színű nyakkendő, teniszverő hever az ágyon, és könnyed szalmakalap, a földön két hegyes orrú sárga félcipő nagyobb távolságból szemléli egymást, szerte a szobában újságok, az íróasztalon naptár, mely 1914. év júliusának utolsó hetét jelzi. És mindent behavazott a hosszú évek pora.

Úgy látszik, valaki sietve csomagolt, és elutazott.

Kezedbe veszed az egyik újságot, lerázod róla a port, s csodálkozva, buta ámulással olvasod a nagybetűs híreket. Lassan, lustán húzódnak a múltakat takaró ólomnehéz függönyök, mint súlyos kriptafödelek, és az elsüppedt, elhantolt világ sápadt, mosolygós arca olyannak tűnik, mint ködös, gyermekkori álomkép.

Ah, emlékszel-e még a nyárra, mikor teniszre jártál estefelé, és hazakísérted szőke partneredet; emlékszel-e érzelgős szavaidra, ábrándos hallgatásodra és arra a gyöngyvirágillatú zsebkendőre, melyet Tőle csentél? Emlékszel-e akkori gondjaidra, álmaidra, szende ábrándjaidra? Előléptetésedre gondoltál, és kéthetes szabadságodra, mikor tejszínes fagyaltot rendeltél egy Duna-parti kávéházban. Őszi utazást terveztél Párizsba vagy óflamand városokba. Egy hollóhajú hölgy csókjára vágytál, és rózsaszínű fülcimpákról, törekeny lábakról álmodoztál fojtottan lüktető júliusi éjszakákon.

Azután különös, kellemetlen híreket hoztak az újsá-

gok, de te nem jutottál azok elolvasásához, inkább Heine és Reviczky könyvében lapozgattál lefekvés előtt, mert kissé álmatag, kissé szerelmes voltál, és nemigen érdekelt a mindennap meg a politika. Egyszer azonban nyugtalan, vidám események ráztak fel merengő életedből. Lány szombat délután volt; feszült, fojtott várakozás reszketett a levegőben, s mire hazatértél a teniszről, hatalmas tömegek mozogtak az utakon, távolról katonazene szólt, kiáltások, remegő, ujjongó zsi-bongás vibrált az esthományba burkolt városban. Emlékszel-e még a vérpezsdítő indulók harsány hangjára, a kattogó, lázas dobverésre, a lelkes lobogókra, az imbolygó, ingatott lámpafényre, a szédítő lángú piros lelkesedésre, az ideges, mámoros ujjongásra, a rekedt, süvöltő éljenekre? Emlékszel-e még örömsugáros arcokra, nagy érzésekre, vak bizakodásra, öblös jelszavakra, győzelmi álmokra, kósza diadalhírekre, Pasics-
ra, Putnik vajdára, kinek kocsját öklét rázva követte a pesti nép, avagy Giesl báróra, belgrádi követünk-
re? Eszedbe jut-e még az az ittas pillanat, mikor felöltötted egyenruhádát, s csákdó mellé az Ő virágját tűzted? Az újságok kemény, grandiózus hadüzenetet és hatalmas urak táviratváltását közölték, a tetőkön zászlók lengtek, az utcákon gyűlölet és harci kedv.

Ő kikisért az állomásra, csupa virág, zászló, kurjongatás meg nóta volt minden, te hosszasan csókoltad meg keskeny kezét, mely oly üde volt, mint az őszibarack. Ő kendőjét lengette utánad. Szép, szomorú, kótyagos búcsúzás volt...

Az újság kiesik kezedből, zizegve hull a földre, mint halott madár. Tétován, tanácstalanul nézel körül.

Még korán jöttél, Gondtalan Ifjú! Még nem térhetsz vissza türelmesen, kócosan szendergő szobádba, még nem vetheted le zöld, sokérmes blúzodat és arcod sőtéttségét. Vissza kell még térned felhők, sóhajok, könnyek és sebek közé, és el kell feledned nevedet, mosolyodat, kacagós kedvedet. Ezért ne fújjad le a port

szalmakalapodról, és ne akard csizmádat könnyű félcipőkkel felcserélni. Felejtsd el, hogy kissé emlékezéssel, hogy bepillantottál békés, porcsókolt szobádba, hogy ismét láttad halott idők szende mosolyát, elhamvadt tüzek jókedvű lángját, és tedd be szép puhán, halk megalkuvással az ajtót.

Talán majd egyszer...

VÁNDOR IVÁN: BALASSA BÁLINT SZERELMEI

A magyar szépirodalom divatossá vált történelmi érájához csatlakozik ezzel a könyvével Vándor Iván. A szeszélyes és nyugtalan lelkű poéta két szerelmét írja meg nagyobb és szervezettebb elgondolás nélkül, írása csupán színes kommentár óhajtott lenni a talányos életű költő életrajzi adataihoz. Miért hagyta el Bálint oly hamar Losonczy Annát? — bukkant fel e kérdés, ha az életrajzot olvassuk. Vándor Iván a klasszikus regényírók polgári mosolyával felel: Anna elutasította a mcrész udvarlót, mert a hitvesi hűség erősebb volt a múló vonzalomnál. Hagymásyné Sanyiki Krisztina — a könyv második nőalakja — meleg, rózsaszín aszszony, az ő szerelme egyszerű, csókos, könnyű, magyarázatra nem szoruló. Bebek Judit, Morghai Kata, Csáki Borbála, az erdélyi kegyesek, Krusith Ilona, és felesége, Dobó Krisztina nem szerepelnek már e könyvben, valószínűleg azért, mert ezek szerepeltetése nem lett volna oly hálás és poétikus, mint az első kettőé. Bálint halála és a haldoklók megszokott, egész életüket átfogó víziója a befejező fejezet. Vándor Iván nem érzi magát erősnek és szabadnak a XVI. század sajátos világában, ezért szűkre és rövidre szabta írását, melynek sorai között szelíd tétovázás és igénytelenség bujdosik; kellemes, kemény, férfiaszkodó stílusa azon-

ban ügyesen kendőzi a gondolat bizonytalanságát. A fukar ízléssel kiállított könyvnek Kónya régieskedő miniatűrjei adnak némi csínt.

VERGŐDŐ VÁGYAK

— aug. 24.

— Csak Siófokon voltam! — jelenti egy kövérkés, napsütötte hölgy, kinek zsírpárnás fülében nemrég vásárolt antikvitás fityeg, és hajában érezhető még a megrekedt hagyma vagy gyapjú szaga, mellyel ura üzérkedett.

— Már úgy vágnék a tengerre, a Lidóra vagy Ostendébe, de ez a háború sohasem akar elmúlni, az ember végre kénytelen a Balatonra menni.

Ez a kényszerűség helyes és okos dolog. Legalább itt marad a pénz, legalább ismeretes lesz az ország földrajza, népe, sok regényes, szépséges vidéke, azonban a távolabbra vágyást jogtalannak és hazafiatlannak nem bélyegezhetjük. Külföldre utazni barua expresszvonaton, hálókülkében szenderegni, mialatt sörplakátos bajor városkák mellett robog el a vonat, egy francia asszonnyal megismerkedni souper alatt a villansugáros étkezőben, üde reggelen Párizsba érkezni, kibámulni a hotel ablakán az idegen utcára, ismeretlen reklámokra és cégtáblákra, Baedekert szorongatni kezünkben, és pezsgő avenue-kön bolyongani, soktornyos flandriai városka nevezetességeit szemlélni, avagy fehér hajón utazni az Adrián, egy olasz színésznővel ülni a fedélzeten, csendes, csillagékes éjszakán, sós, hűvös, vibráló párában zakatol a hajó, Rómában a Colosseum romjait megcsodálni, Napoliban az égre nézni, kócos, narancshajas külvárosi ut-

cákban ögyelegni, hűvös képtárakba járni délelőttönként, a monte-carlói játékbank asztalára aranyakat helyezni — vajon kinek a lelkében nem otthonosak hasonló vágyak?

A parvenü hadimilliomos hézagos ismereteit, üres, szegényes múltját szeretné pótolni és leplezni, mert mikor még szabadok voltak a sorompók, akkor ő sem nyaralásról, sem utazgatásról nem mert álmodozni Rombach utcai, sajtuszagú otthonában. A nyegle, nyúlánk arisztokrata, a sima modorú hamiskártyás, a szemüveges, görbe lábú régiségbúvár, a bársonykabátos piktor, a nyugtalan lelkű, világot járó földesúr, a drága metresz, aki Nizzában töltötte a telet és a karnevált, régi kedvteléseit szeretné már folytatni, azonban a vágyak mindjobban távolodnak a valóságtól, mint elhagyott kikötő látképe. Észre kell venni, hogy nálunk is vannak fürdők, nálunk is van Svájc, kellemes időtöltés, ízléses szórakozás, ha mindjárt félszegebb, magyaros, szegényes formában is. Lelkünkben pedig fájdalmasan fakulnak a távoli tájakért, idegen arcokért vonagló vágyak, s végül oly halványak, oly szépek lesznek, mint égbe szállott szeretőnk emléke. Ki lát még frissen vakító tengernapsütést, ki emlékszik még narancsligetek illatára s a párizsi tejeskalácsok ízére? Kinek jut eszébe az a buja, búsongó dal, amit a tengerparton hallott Firenzében málnavörös alkonyatkor?

Talán nem is a vágyak meddősége fáj, hanem az emlékezés, amely csendes idők megtisztult báját és szelídségét irigyelteti meg, avagy a képzelet kegyetlen kötöttsége, az országhatárok embervértől, harctól, haláltól piros-fekete szegélye, amely elriasztja a fantázia álmatag, fehér kócsagját is. Azelőtt szökni vágytunk titkos szerelmesünkkel, talán Olaszhon volt szökésünk iránya, de Fiumében rendszerint utolért az aggódó és mindent megbocsájtó apa. Azután trojkán szerettünk volna vágatni fehér, téli éjszakán a Don mellett, egy kastélyban smaragdszemű grófnő vár reánk, pirosuló

arccal lesi az érkezendő szán csengőjét, tea mormol a szamovárban, és lefekvéskor egy francia regényt találunk asztalunkon. Az ifjú, tüdőbeteg poéta a Quartier Latinról álmodozott, meg Murger regényalakjairól, az előkelő sikkasztó pedig a rulett szeszélyében vélte megtalálni nyugalmát, pénzét és becsületét.

Ezek az ábrándok ma már esztelen, badar sóvárgások, ügyefogyottan, bárgyú módon úsznak a légben, mint szivárványos buborékok, és szétpattannak, mihelyt a valóság szilárd fokához érnek. Kinek támad ma kedve ilyen tiszavirág-életű buborékokat eregetni? Ezek az álmok sohasem olvadhatnak bele a valóságba, akár csak egy tébolyodott pompás lendületű, téves eszméi, és a józanság, a keserűség gondoskodik arról, hogy ne merüljünk nagyon el aranyszálas víziók szövögetésébe.

Reményünk is balga meg erőtlen. Ha talán egyszer ismét nehéz léptű határőrök meg savanyú arcú vámhivatalnokok állnak az országok mezsgyéjén, és az expressz átrobog a Rajnán — megtaláljuk-e azt, amit egyszer ott hagytunk és emlékünkbé zártunk? Lehet, hogy a gyűlölet parazsa sokáig izzik még az idegen néplélekben, hogy a sok szenvedés egészen eltorzítja a hajdani bájos városok meg vidékek arcát, és mi hasztalanul várjuk régi hangulataink felújulását.

Idegen földön gyűjtött emlékeinket is el kell temetnünk, mint annyi mindent utolsó éveink során: testvért, barátot, kényelmet, kacagós kedvet, gondtalanságot. A pesti középosztály, vidéki adóisztviselek és járásbírák nem tölthetik négyhetes szabadságukat a Quarnero partján, a nősüléssel foglalkozó bankfiú nem válthat körutazási jegyet Svájcba vagy Frankonba, a magyar mágnás elmarad az őszi rókavadászatokról kék ködű Albionban, a magyar bohémek nem kesereghetnek egy montmartre-i füstös vendéglőben vagy a szőke Szajna partján, és a nászutasok kötelező itáliai útja már rég a múlté meg a feledésé.

Itt-ott még fáradtan vergődnek a vágyak, mint gombostűre tűzött, pettyes szárnyú pillangók. Nemsokára talán ők is meghalnak.

AZ ANYA TÁVOZÁSA

A komor, fekete erdómérnök mélézva, szivarozva sétált a vágányok között, lépte alatt nyikorgott, pityergett a kavics. Az állomásfőnök észrevette, s feléje ment.

— Kit vársz?

— Pesti sógoromat várom. Akkor mind együtt lesznek a fiúk, mind a négyen.

— Anyósod hogy van?

Az erdómérnök legyintett. Távolról füstölt, ropogott a gyorsvonat, majd berontott a kis állomásra. Egy szemüveges, gondozott arcú úr leugrott az egyik első osztályos kocsiról, a mérnök felé sietett, üdvözölte, átölelte, és némi izgalommal kérdezte:

— Mama hogyan van?

— Az orvos szerint csak néhány óra kérdése...

Kínos komorság állt a két férfi közé. Kocsira ültek, és tovább hallgattak. Az uradalom tetszetős, verandás tisztviselőlakásai előtt, majd a kék és piros szegélyű, fehér arcú, falusi házak között széles, gödrös úton vezetett az út, eperfa alatti pocsolyákban rucák mártogatták magukat, az útszélen disznókat hajtott egy mezítlábos kisfiú, és nagy bajszos, széles ingujjú parasztok megemelték pörge, zsíros kalapjukat. Azután jobbra fordult a kocsi, kietlen, ködülte, sivár tarlók között, majd beért az erdőbe. A lovak lassítottak, az út puhább, pocsolyásabb lett, a kerék mélyen besüppedt a lotyogó sárba. Kellemes, hűvös, ózonos volt a levegő, zöld, tiszta csend bűgött a fák között, csu-

pán a kocsi nyekergett, mint a lázban jajgató fiúcska, híg sárpettyek ütődtek a kerék ellenzőjéhez, a korhadtt levelek, az árnyékban, örök nyirkosságban burjánzó mohák, zsályák és páfrányok pedig friss, kesernyés illatot leheltek az erdei némaságba. A pesti vendégnek a vonat émelygős, füstös szaga és unott zakatolása után jólesett ez a hűs, üde hangtalanság. Levette kalapját, és megszólalt:

— Kitűnő levegő van errefelé.

A mérnök nem tudott hirtelen választ vagy valami illő folytatást találni. Fáradt volt, agya elálmosodott, anélkül hogy szeme megnehezült volna, gondolat nélkül, tompa, üres tekintettel nézte a kocsis jól ismert, cifra kabátját, jólesett neki, hogy nem kell beszélnie, gondolkodnia. Az éjjel alig aludt valamit, anyósa nagyon rosszul lett, már a végsőtől féltek, és ő is az aggódók közé állt, a munkásokkal sok baja van, az uradalom fukar, hallani sem akar béremelésről, tegnap három sógora érkezett meg, ágyából elvitték régi paplanát s éjjeliszekrényéről öreg gyertyatartóját, az igazgatóság megint megsürgette a kimutatást, felesége az éjjel elájult, és az orvos azt mondta: komolyan kímélni kell az asszonyt — mindezek agyonhajszolták már figyelmét, lelki elevenségét, úgyhogy dermedtségéből nem tudott kellően felébredni, s valami érdeemes mondattal tovább fűzni sógora beszédét. Mikor pedig egy darabig hiába kutatott, mint álmos, ittas agglagény az ágy alá gurult pénzdarab után, elkésztnek vélte a megszólalást, és tovább hallgatott.

Végre hazaértek. Az erdőmérnökné vörös szemmel, zilált, fáradt arccal jelent meg a tornácon.

— Tamás, Tamás — zokogott fel, és bátyja nyakába borult.

— Még él? — kérdezte tapintatos halksággal a pesti jövevény.

— Még él, de minden percben vége lehet. Már teljesen eszméletlen. Tegnap a Gusztit még megismerte,

azt mondta neki: Hát eljöttél, Guszti? — de éjjel rosszul lett, s azóta teljesen öntudatlan.

Az újonnan érkezett húgával és sógorával belépett a haldokló szobájába. Három fivére ott állt az ágy körül, és Tamás lágyan, némán megcsókolta valamennyit, azután anyja felé fordította tekintetét. Az öregasszony határozottan csúnya, sőt visszataszító volt: arca eltorzult, puffadt, szemhéja majdnem egészen lehunyva, nehéz, ritkuló lélegzésénél szája felfúvódott, és szemöldöke megrándult. Öt gyermeke csodálkozva, borzalommal, tünődéssel szemlélte. György, a legfiatalabb, megtörölte csíptetőjét, Tamás pedig közelebb lépett, s megfogta a száraz, erőtlen kezét.

— Anyám — mondotta megindultan.

A megszólított közömbösen, fáradt ütemben fújta ki a beszívott levegőt, a testvérek lelkében azonban erősen visszarengett ez a szó. Az erdészmérnökné felcsuklott, mintha most tudta volna csak meg, hogy anyja távozni készül. A fivéreket, sőt magát az erdőmérnököt is valami ünnepélyes meghatottság lepte meg: itt vannak mindnyájan, mind az öten a haldokló anya ágyánál szeretetben, fájdalomban, könnyben közösen, mint hűséges bajtársak, búcsúzni és temetni jöttek, fekete ruha és nyakkendő táskájukban, szívükben nehezen helyet találó bú bujdosik. A szó, amit Tamás útnak indított, beröppen az öt öreg gyermek lelkébe s ott, mint valami varázspálca, felélesztette az emlékezet dermedt bokrait és virágait. Ó, hányszor mondták ki e szót gyermekkoruk napsütésében, titkos bánatukban, lázforró éjszakáikon, első távollétükkor, karácsony estéjén, névnapok hajnalán, házasesletük keserű perceiben, a beköszöntött öregedés itt-ott kibuggyanó érzelgősségével.

Mily szép volt hajdanán, midőn farsangkor a redutbálra készülődött, rajongó gavallérok settenkedtek körülötte, s egyszer atyjuknak párba volt egy huszárkapitánnyal. Mily fehér és puha volt a nyaka, a keb-

le, a karja, midőn széles csipkés, zsinóros selyemruháját vette magára, melyet hosszas áradozással kapcsolts be a kacér szemű kulcsárnő, a tükör előtt az összes gyertyák égtek, a lovak türelmetlenül dobbantottak a kapu előtt, aznap este széles viháncolás tombolt a gyerekszobában, s másnap azt mesélték a cselédek, hogy ő volt a legszebb asszony a megyebálon. Azután csendesen, észrevétlenül elmaradoztak a kifent hajú udvarlók, anyjuk ritkán ült már le a zongorához, vacsora után csupán néhány kopaszodó táblabíró jött át politikai borozgatásra, a gyerekek iskolába jártak, Tamás már Pestre került, foltozni, javítgatni kellett estvéli lámpafénynél, és pontosan feljegyezni a növekedő napi kiadásokat. Majd lassan elmaradoztak a fiúk a szülői háztól, rövid vakációkra tértek csak haza, később még arra sem, anyjukat mind ritkábban látták, minden viszontlátáskor újabb ráncok és ezüstszálak jelezték az évek múlását. Itt-ott még felcsillan egy derültebb, régi fényű nap, mikor együtt volt a család: Károly házassága, ezüstlakodalom, keresztelő Gusztiéknál, néhány évforduló megünneplése, ilyenkor hosszú, pezsgős ebédeket ettek, s következő nap elrontott gyomorral ki-ki hazautazott komoly ábrázatú otthonába. Aztán meghalt az öregúr, s anyjuk leányához került. Válla már ekkor nagyon görnyedt volt, s ébenfaszínű hajából néhány silány, szürke szál maradt csak meg. Csendesen, elfakult, elfáradt lélekkel sétálgatott a kényelmes házban, ahol szarvasagancsok virágoztak az ajtók felett, és este rendszerint elbóbiskolt rózsafüzérjével a karosszékekben.

— Mi lett belőled? — szólalt meg Károly, a megye főszolgabírája, jóformán mindnyájuk nevében. Mind-egyik ajkán ott vibrált ez a kérdés, mindegyik azon tűnődött: vajon hihető-e, hogy valaha szép volt, férfiakat bolondított, zongoránál merengett, valcert lejtett a távozó, hogy ezt a ráncos, rút kezet repeső szívveréssel csókolták meg a gavallérok, hogy fűzött, for-

más természetéről sokat, vágyakozással beszéltek a bálteremben, hogy a családi fényképalbumban mosolygó piros fiatalasszony csakugyan az ő képmása-e? Oly nehéz elképzelni, hogy ez a pöffedt, vizenyős arc fehér volt, mint a virágszirom, és hamvas, mint tizenöt éves leányálom.

Fanyar, facsaró, keserves, vigasztalan érzés vájódott az emlékezés során lelkükbe, a múltnak szétesett törmelékei kedves, becézett emléktárgy széthullott, soha többé össze nem illeszthető cserepeit juttatták eszükbe. Aztán önmagukra vetődött a figyelem kéréje. Egy- másra néztek, és bosszús lehangoltsággal látták, mennyire megöregedtek. Sima arcú hűguk ráncos, hervadt asszony már, Károly fejét gyéren szegélyezi néhány hajszál, György halántéka egészen fehér, mintha berizsporozták volna. Mellettük is csak elsiklott az idő, mint karcsú menyét a kerítés lécei között, ők is öregedtek, öszültek, s elhagytak soha vissza nem térő rózsaszín időket. Gondokba görnyedtek, megházasodtak, gyereket neveltek, savanyú napokat éltek, zsémbessé, nehézkessé váltak, és keserűen vették észre, mily kegyetlenül röpdösnek el az évszakok. Ködös gyermekkor, aransugáros diákévek, csínyek, kalandok, szerelmek, előléptetések, komoly vallomások, Olaszthonban eltöltött mézeshetek mind távolabb és távolabb tűnedeztek, mint fakuló, fáradt délibáb. Oly sivár minden, ami a jelenből kínálkozik: csúz kínozza Károly lábát, a másiknak diétát rendelt az orvos, Gusztinak le kellett mondani a dohányzásról, és Tamást néha szorongós szédülés fogja el, mikor a bankból hazatér.

— Ja, ez a korrall jár! — hangzik ilyenkor szívtelesen, és ez a keserű figyelmeztetés sokáig sajog a korosodó testvérek keblében. Tehetetlen, bosszantó, reménytelen fájdalom rendül meg bennük, félnék lázadás az életnek igaztalan, buta rendje, a mulandóság halálhideg, vigasztalan kérlelhetetlensége ellen. Végtelen elkeseredettséggel álltak a távozni készülő anya

mellett. Nem az ő távozása fájt csak, hanem az egész élet, a hatalmas, gögös enyészet, az örökre elföldelt múlt, a hasonló rút halálvívódást hozó holnap.

Egy cseléd jött be és súgott valamit az erdészmérnöknek, aki bölintott, majd halk hangon fivérei felé fordult:

— Menjetek és egyetek valamit, én addig itt maradok a mama mellett.

A férfiak csendesen kivonultak. Az ebédlőben kissé befűtöttek, langyos cserépkályhaszag lengett a szobában, mely nagyon jólesett. Kint nyirkos, borús szeptemberi nap volt, az udvaron a favágó rongyos bekecsben vágta a fát, a veranda párkányán elhelyezett muskátlik és verbénák ázóttak, piszkosak, kopottak voltak, mint hontalan, csavargó macskák, a vadszőlő levelei betegesen vöröslöttek vörhenyes kislányokra emlékeztetve, a sötétlila bogyókat pedig eltaposták a lépcsőn.

A tyúklevest míg halkán kanalzták a férfiak, az előbb felöltött mély, siralmas, tehetetlen érzés nehezen akart széjjelfoszlani. Az erdészmérnök uradalni aszút töltött a poharakba.

— Nagyon jó bor! — mondotta elégedetten Károly, miután lassan, csettintgetve nyelte le az utolsó kortyot.

— Ah, nyúlpecsenye! — kiáltott fel Tamás és kék szeme élénken mosolygott aranykeretes szemüvege mögött. — Kedvelt ételem a nyúlpecsenye.

A nyomott, hideg hangulat kissé feloldódott. Oly kellemes volt ezen a rideg, őszi napon a langyos ebédlő, a sokéves bor, a jó, bőséges ebéd, a testvéri együttlét, mely valami kellemes légysággal, az összetartozás megnyugtató érzésével simogatta a férfiakat. Feledni látszottak: miért jöttek ide, mily gondolatok közt vonaglottak csekély idővel ezelőtt, s hogy nem messze a halállal vívódik egy öregasszony. György háromszor vett a mézes mákosrétesből, és Károly szakértelemmel kóstolgatta a széles tálcán felszolgált szőlőfürtő-

ket. Megnyugtatóst, mákonyos tompultságot hozott magával ez az ebéd. Nemsokára egymás családi és hivatalos dolgait kezdték elbeszélni, Guszti legkisebb fiáról regélt anekdotákat (a legnagyobb már doktorátusra készül), az erdőmérnök az uradalomra panaszkodott, György remélt és tervezgetett, hogy a novemberi tisztújításon főjegyző lesz belőle.

Mikor némi szünet állt be a társalgásban, Károly megdölgdoltan a mennyezet felé fújta szivarja füstjét, majd körülnézett, és röpke tétovázás után kérdezte:

— Hogy leszünk a temetéssel?

A korosodó férfiak kissé megrezdültek. Féltek, hogy ismét abba a sötét, talajtalan, borzalmas hangulatba süppednek, mely alkonyodó szívük minden égető, könnyes keservét feléleszti, de hamar megéreztek, hogy ez a sirámos hangulat már nem éledhet fel többé, a tehetetlen elkeseredés már nem talál rezonáló hangokra, a kényelmes, változatos ebéd, a langyos ebédlő, az elterelt figyelem már végleg eltemette. A jelen jóleső kicsinységeiből felépült kellemes közérzés szilárdan állott, a megtelt gyomor, a jó szivar, a mindenaptól, savanyú otthonuktól való eltávolodás simogatta, ringatta a nemrég még kínosan vergődő lelkeket, mint okos, puha asszony felindult, megcsalt férjét. Biztosak voltak, erősnek érezték magukat, tudták, hogy semmi sem üthet rést lelkük megmerevített harmóniáján. A mulandóság iszonyú érzése már nem talál többé otthonra és áldozatra.

Nyugodtan fogadták tehát e kérdést, mely megfontolássá, hideg véleményné vált, anélkül hogy csak meg is érintette volna az érzelmek hárfáját. Simán, kényelmesen, nyájas, üzleti hangon, de azért finom kegyelettel tárgyalták a felvetett témát. Nem mondtak ellent egymásnak, csendesen, előkelően megegyeztek, és helyeselték egymás nézetét. Már a részletekről volt szó, mikor hirtelen berontott a cselédlány, s ijedten, fulladozó hangon mondta:

— Tessék jönni... hamar...

A férfiak felugrottak, és higgadtan, komoly, ünnepléses arccal, sima tükrű lélekkel indultak anyjuk szobája felé.

SZENT MIHÁLY-HAVI ELÉGIA

— szept. 28.

A fülleddt, fűszeres nyári éjszakák elkullogtak már, mint jóllakott, totyogós ludak a mezőről, felöltöt visel az estvéli sétáló, és a budai promenádon aranyszínű levelekkel polkázik a hűvösödő szellő. A figyelem, az érdeklődés, a dobogó, sokhangú életlűktetés átbillen Pestre, az édeskés harmonikaszó a Rácvárosban, a tabáni, erjedt szagú, ósdi korcsmák tamburamuzsikája, a Horváth-kerti teátrum előadásai csendesen elvesztik vonzóságukat, kíváncsiságukat, mint a vadgesztenye ötujjas, rozsdás leveleit, a hűvösvölgyi és svábhegyi nyaralók már átköltöztek a kormos, nattalinos pesti lakásba, a kedves, kihalt villákban, a foltos avarral fedett kanyargós kerti utakon, vadszőlővel borított nyájas lugasokban még sikongós, játszadozó gyermeköröm, vacsorázó társaság anekdotázó kacajos társalgása, egyetemre vagy frontra készülő ifjak drámai sugdosása, homályban elrebegett vallomása kószál az ezüstösen úszó ökörnnyállal és ék alakban repülnek tova a varjak az Alföld tarlott, fekete földjei felett.

Visszatért a régi időrend, az árnyak hamar megnyílnak a tiszavirág életű ebédutánban, a homály korán lopódkodik be a szobákba, a kályha, az ódon illatú szekrények mögé, mint szemérmes señora hálójába a kalandos kedvű Don Juan. Must mellett pipázgat a

podagrás öregúr, a lámpás körül gyerekek ülnek, egy fűzetbe írnak, új szagú könyvekben lapozgatnak, melyeknek szemléltető ábráit még nem nézték végig, kis kezük tintás lesz, és fejük nehézkes az idegen leckétől. Hideg szél szalad végig a néptelen utcákon, a gázlángok megrebbennek, ijedten elsápadnak, bánatos dallam bűg a kéményekben, a lezárt, sötét, rejtelmes szobákban, őszirózsa vonaglik, haldokol az öblös, cirádás vázában, és az ősz gyászos, hervatag illatát ontja magából.

Az asszony felretten kézimunkájából; már tíz napja nem jött rózsaszínű kártya. „A Monte San Gabrielén minden támadást visszavertünk” — jelenti Höfer, az újság egyébként politikával van tele, meg a színházak kapunyitásának beszámolóival. Valahol, távoli völgyekben eső szítál éppen, komor, siralmas éjszakában kúszik, zakatol a vonat, az orvosok fáradtan, neheztülő szemkagylókkal dolgoznak, jajok, sóhajok röppennek ki az ablakon, de eltévednek az idegen lényes tájon, és szétfoszlanak a párás, hűvös feketeségben.

Valaki megzörgeti a hálószoza ablakát. Az asszony fölül ágyában, szíve rendetlenül kalapál: Talán ő az! Talán szabadságot kapott, talán könnyű sebbel jött vissza, a vonat valószínűleg késett, de mégiscsak hazahozta a szeretettet, a várva vártat. Fojtott lélegzettel, ugrándozó szívvel vár, figyel, a kopogás azonban nem ismétlődik. Lehet, hogy a szél okozta az egészet. Az álom pilléje észrevétlenül kiszökik a szobából, egy nyugtalan szempár nyitva marad, ijedten, aggódva tekint széjjel a sötétségben, a zsalu rései között besurrant a sárga utcai lámpafény, mely bágyadt, szaggatott foltokban telepszik le a mennyezetten. A szél oly búsan dudorászik a kályhában, mintha gyászindulót fújna kiterített, elfakult szirmú nyári virágok temetésére, a képzelgő, rettegő asszonyfej pedig ijedten búvik a takaró alá.

Valahol, szendergő hegyi városkában szomorkás mécsvilág köszönt a keskeny, kanyargós utcára, a hűvös, ködös szeptemberi éjszakába. Bent foltos testtel beteg kisfiú fekszik az ágyban, halkan, fáradtan nyöszörög, mint sárba süppedő kocsikerék lucskos, félelmes, elhagyott országúton, és az anya aggódva helyezi kezét a forró, halovány homlokra. Az orvosságos üvegek unottan álldogálnak az éjjeliszekrényen, egy barna, kopott mackó az ágy szélén groteszkül emeli fel jobb mancsát, és le készül csúszni a takaróról, ijesztő árnyak vetődnek a falakra, melyek bólongatnak, fenyegetnek a mécs sercegésekor, egyik sarokból zöld fényű, settenkedő szempár villan elő, majd egy jeges, csontos kéz az ágy felé nyúl. Az anya felébred, rémülten tapogatja meg gyermekét, akinek teste már hideg, mint a nyirkos kerti föld, zokogás, keserves sikoly nyilallik át a szobán, a gyógyszeres üvegek kegyetlen közönnyel nézik, mint borul gyermekére az anya, a felemelt mancsú mackó lebukik az ágyról, a Madonna kissé álmosan tekint le a falról, a mécs kedvetlenül pislákol, bóbiskol, mintha belefáradt volna már a hosszas virrasztásba. A sikoly bent rekedt a szomorú szobában. Kint esetleg likacsos lebernyegben didergő vándorszínész bandukol, s talán vetkőző szüzet sejt a világos ablak mögött, avagy kócos szakállú tolvaj kémleli a házat, mely fölött sötét kuvik suhogott el.

Másnap erőtlenül, hidegen kél fel a nap, lanyha kedvvel kezdődik a szüret, vastag vörös kendőkben csendesen, kacajtalanul mozog az asszony nép, sokan arra gondolnak, milyen lehet az ősz Szibériában, a nehéz nevű orosz városkában, miközben nagy, lehér lábukkal a lucskos, habos szőlőben gázolnak, este bús nóták érkeznak a présház felől, és a sóhajos, bánatos magyar dallamok végigúsznak, végignyúlnak a völgyben, mint acélszürke szeptemberi köd. Hallgatag pincékben erjed a must, a tornácon már üres a fecs-

kefészek, a kertben itt-ott még fellelhető egy ványadt, félénk rózsató, a fővárosi vendégnek vastag dunnát készít a gondos, kövérkés háziasszony, a köhögős kisfiúval pedig bodzateát itatnak az ágyban.

Mennyi langyos szépség, bágyatag poézis, aranyporú melankólia csillog és sápadozik Szent Mihály rőt fényű, ökörnyalás, ravatalszagú hónapjában. Búcsúzni támad kedvünk az élettől, a nyártól, ifjúságunktól, barátainktól, szeretetteinktől. A csendes, örökös álom rokonszenvesebb, hívogatóbb lesz, hiszen minden búcsút mond, minden utazni, távozni készül: madár, virág és fojtó, szerelmes éjszaka, a halál gondolata, mint karcsú, hideg gyík észrevétlenül belopódzik lelkünkbe, és már nem talál ellenséges fogadtatásra. Megalkuszunk. Belenyugszunk. El kell hervadnunk, mint szögletes platánlevél, és ha erősebb szellő zörgeti az ágat, leválunk, majd kényeskedően keringözve, tétova húzódozással lehullunk a néma, ködázttatta földre. Csendesen kocog a halottaskocsi, bólongatnak a fekete bobítás lovak, mintha helyeselnék az öszt, az enyészetet, és mikor befordulunk a sírkert rácsos kapuján, pityergősen kondul meg a temető harangja. A vörös bajszú, pálinkás sírásóknak sok dolguk akad mostanában.

A SÁTÁN NYULAK SZIGETÉN

Buda felől egy csónak közelgett a szigethez. Két evezős és egy szerzetes ült benne, aki a praedicatorok rendjébe tartozott vala. Mikor a ladik orra parthoz ütődött, a barát fürgén kiugrott, s az apácák klastroma felé tartott, becsöngetett annak vastag rácsú ajtaján, mire felnyikorgott a retesz, s az ajtónyitó soror csodálkozva tekintett rá.

— Vezess a priorissa elé — mondá kissé nyersen a ráncos arcú szerzetes.

A priorissa gyanakodva fogadta a látogatót, mert még sohasem látta azelőtt a praedicatorok között. A jövevény gyűrött arcán valami kellemetlen titokzatos-ság és értelem leselkedett, bozontos szemöldöke egyenes vonalban kúszott fel magas homlokára, a ráncos arc azonban nem volt fáradt és öreg, tekintete élesen, nyugtalanul vizsgálgatta a vele beszélgetőt, ajka körül két vastag redő helyezkedett el, mintha folytonosan fölényesen mosolyogna.

— Felsőges urunktól jövök, és üzenetet hoztam Margit soror számára — jelentette az ismeretlen barát. — Kérlek, engedd meg, hogy felsőges királyunk óhaja szerint négyszemközt mondhassam el mondanivalómat.

A priorissa gyanúja és bizalmatlansága hamarosan cioszlott, csakhamar világosan látta, hogy miről van szó. Tudta, hogy tegnap Budára érkezett a csehek királya, tudta azt is, hogy mi járatban van itt az idegen, özvegy fejedelem, mindjárt megértette tehát a szerzetes jövetelének célját, a bizalmas üzenetet, és teljesítette a jövevény kívánságát.

A fráter lány, szinte negédes hangon adta elő küldetését:

— Felsőges atyád, urunk és királyunk avval bízott meg, hogy közöljem veled Ottokárnak, a csehek vitéz királyának Budára érkezését. A csehek vitéz királyának pedig az a szándéka, hogy ma, napnyugta előtt a klostromba jöjjön, hogy téged megismerjen, akiről annyi szépet, nemest és dicséretet hallott.

Margit soror felveté szemét, és csendesesen kérde:

— Nem tudod-e, óh, felsőges atyám küldötte, hogy mit akarhat tőlem a csehek királya? Nem tudod-e, hogy miért óhajt engem megismerni?

A barát kissé elgondolkozott, tétován szemlélgette

a locutorium széles, szögletes kőlapjait, majd csendes, kellemetes hangján emígyen válaszolt:

— Nem tudom, testvérem, azaz... Talán kedvedre cselekszem, ha elmondom, amit e dologgal kapcsolatban tudok, amiről hallottam, és amit sejtek. A nagy király özvegy, felesége nemrégén hagyta el a földi életet, a nagy király bensőséges viszonyban van jószágos atyáddal, felséges urunkkal, megajándékozták már egymást, és hű, igaz barátság fejlődött ki közöttük. Ugy tudom, hogy kölcsönös fegyveres támogatást, segítő harcos jobbot ígértek egymásnak, ha valamelyikük országát ismét pogány ellenség fenyegetné, s a cseh nép vitéz királya még szorosabbá szeretné tenni ezt a barátságot... A felséges úr valószínűleg azért jön, hogy nőül kérjen téged, Margit soror.

— Én már menyasszony vagyok.

— Óh, tudom, kedves testvérem, de ne feledd, hogy még nem vetted fel a fekete fátyolt, s hogy szent Péter érdemes utódja felold fogadalmad alól, ha a csehek királynéja leendsz.

Az ifjú soror megrázta szépséges fejét.

— Én Urunk Jézus arája vagyok, neki adom szüzi életem, neki szentelem földi napjaim, neki ajánlom minden műveletem, minden egyszerű cselekvésem, hozzá száll minden zsolozsmám, mindent azért teszek, hogy az örök, káprázatos boldogságot elérhessem. Ezért nem kívánom a csehek vitéz királyát megismerni.

A ráncos, értelmes arcú szerzetes zavartan igazgatta csuhája vastag zsinórját, majd simogatósan felelé:

— Úgy vélem, hogy felséges atyád, jószágos urunk és királyunk szívesen nézné, ha megalakulna a frigy. Egyrészt, mert Ottokár, a csehek vitéz királya kiváló, nemes tulajdonokkal ékesített ember, másrészt, mert ennek a szomorú, agyongyötört országnak szüksége lenne oly segítőtársra, oly hűséges jó baráttra, akit szorosabb kötelekek fűznek árva honunkhoz. Óh, hallottam már, kedves testvérem, tündöklő erényeidről,

ájtatos, önmegtágadós életről, elsanyargatásaidról, alázatosságodról, nemes, tiszta buzgalmadról, mellyel a magasságbéli Urat szolgálod, hallottam, hogy királyleány létedre póri munkát végzel, hogy nyavalyásokat ápolgatsz, hogy ciliciumot és vasövet viselsz, és hogy nappalodnak, éjszakádnak legnagyobb része buzgó imádkozásban telik el, tudom, hogy édes Údvöztőnknek jámborabb, tisztább és dicséretesebb életü arája még nem volt e földön, nem e klostrom szüzei közt — mégis jó szívvel tanácsolom neked: cselekedjél úgy, ahogy szeretett atyád, felséges urunk és királyunk kívánja.

Margit soror lehajtotta fejét, fehér szemhéjai elfödtek hideg fényű, merengő tekintetét, a fráter pedig halkán, jóformán nesztelenül osont ki a locutoriumból. Oly különös volt, hogy szentelt füzérjének kövér fagyöngyei nem koppantak össze, saruja sem csoszant meg a hideg padozaton.

A nap tűzvörös, kerek lapja elbújt már a budai hegyek komor kéksége mögé, nyomában biborszinűre festődött az ég, mint távolban lángoló, tatárok dúlta falvak pirosuló, jajongó jeladása, de nemsokára enyhült a tavaszi alkony bíborja, lassanként bizalmaskodó homály költözött be a vár termeibe, majd ráhajolt a tornyokra és meredek fokokra, mint nyitott szárnyú sas a fészkeben szunnyadó fiókáira.

A felséges látogatók visszatértek Nyulak szigetéről. A vár nagytermében felgyúltak a mécsek s az ünnepi fáklyák, az udvarnokok vacsorára készülődtek, a hordóhasú királyi főkonyhamester szokatlan tevékenységgel és fürgeséggel rendelkezett, a nagyterem sarkában udvari igricek hangolgatták vékony szavú hangszerüket, a nyurga, paprikaarcú pincemester sokáig időzött a sárga nektárok társaságában, alaposan megválógatva,

hogy mely kellemes zamatú ital kerüljön az idegen uralkodó elé, a vár kapujában pedig tizenkét borzas szakállú alabárdos várta mereven, komoran a királyokat.

Ottokár ezen májusi estve szóval és méléző vala, a fényes étkekhez nemigen nyúlt, és nem dicsérte meg Tokaj sokéves nedűjét, melyet valahogy még elrejtettek a tar fejű tatárok vad szomja elől. A vacsora elköltése után csendesen felemelte aranyos serlegét, koccintott a magyarok királyával, és halkán, tétován szólt:

— Leányod oly szende, mint a firenzei liliom, oly tiszta, mint sötét erdeim mélyén fakadó csermely vize, s ogy szép, mint a rózsavörös palástú, rozsmaring illatú hajnal pünkösd virágos havában. Ha kívánod, néked adom kincses birodalmam, királyi koronám, minden népem és becses jószágom, cserébe csak szépséges leányod fehér kezét kérem.

— Leányom már Isten szolgájává szegődött — szóla tompán és révetegen a magyarok királya.

— Első hitvesem, akit az Úr oly korán magához szólított, szintén a praedicatorok szerzetébe tartozott vala, mielőtt feleségemmé lön.

A magyarok királya elgondolkozott, majd élénk arc-cal felelé:

— Ha leányom beleegyezik kérésedbe, s ha Sándor pápa áldását adja a házasságra, úgy örömmel fogadlak vőmmé, felséges társam és barátom.

A két uralkodó összeütötte aranyserlegét, az igricsek vidámabb dalba csaptak, a csehek királya repeső szívvel távozott lakába, melynek ablakai a Duna felé tekintettek.

Kint a süket csend ölelkezett a langyosodó, májusi éjszakával. A hold vékony sarlója alig vetett ténnyt a szendergő tájra, a csillagszemek frissen ragyogtak, mintha csak az imént ébredtek volna fel nappali álmukból, a zsombékos, nádas partról szagos füvek és virágocskák kellemes illattal édesítették a lány leve-

göt. A lomha folyó tompa, széles, ezüstös sávnak lát-
szott, melyben sötét, lusta foltként pihent a Nyulak
szigete. A lombosodó fák elfödtek a női klostrom épü-
letét, csupán bizonytalan, sárga fénypont villant fel a
fák koronája közül, talán ő virraszt ott ájtatos köny-
vek és gondolatok között, vagy talán már szívtelenül
egyszerű, gyékényes ágyában álmodik a fehér testű,
királyi szűz? ...

A női klostrom körül félelmes arcú idegen ólálko-
dott. Mikor elhangzott a kompleta monoton muzsiká-
ja, a sororok nyugovóra tértek, ágyuk körül elhúzták
a durva szövésű függönyt — ekkor a fekete öltözékű,
rancos arcú férfiú besompolygott a klostromba. Vala-
mi titokzatos módon, nesztelenül eltolta a reteszeket,
s bejutott a dormitoriumba Margit soror ágyához, aki
összekulcsolt kezekkel térdelt a kemény nyugvóhely
előtt. Nem imádkozott. Nyugodt estvéli fohászkodását,
a jóságos Jézussal folytatott beszélgetését megzavar-
ták az alkony különös, idegen eseményei és mondatai.
A csehek királya azt mondta, hogy szebb szűzet még
nem ismert nálánál. Igaz lenne ez? Még sohasem né-
zett sima tükrű tó vizébe, különben is a mennyben
lakozó Üdvözítőnek nem kell a földi szépség.

— Szép vagy — suttozta valaki fülébe.

A soror nem fordult vissza, hiszen senki sem lehe-
tett mögötte.

— Szép vagy — hangzott újra fojtottan és gerjesz-
tően. — Daróccal fedett tested oly fehér, mint a haty-
tyú lágy tolla, s oly gyönyörű, mint a pogány Vénuszé.
A csehek királya izmos karjába akarja zárni törékeny
termeted, és csókot akar csókolni szűzi szádra. Az
ölelés nagyon jó, sokkal jobb, mint a szent malaszt
várása gyenge térdeiden roskadozva és az unalmas,
fáradtságos vezeklés, a csóknak kábító, kéjes, bizsergő
íze van, sokkal édesebb csókot váltani, mint egyfor-
ma imákat rebegni meleg ajkaddal.

— Uram, hallgattasd el e szörnyű szöveget — kö-

nyörgött lehajtott fővel, tördelő kezekkel, meg-meg csukló. testtel az ifjú szűz.

— Még nem kóstoltad meg a világi gyönyörök bűvös, mézes italát, még nem tudod, mennyi boldogító csillogó, illatos, zengzetes dolog vár rád a szabad nap-sugaras életben. Bársonyos ruha, omlós ételek, meleg, puha ágy, bódító mámor, aranyos terem, kábító hatalom, szivárványos pompa, királyi korona, forró szájú szerelmes Prágába hívogat. Óh, ne habozzál, gyönyörű virágszál.

Margit soror hátrapillantott. Dermedve látta, hogy ugyanazon ráncos arcú, ferde szemöldökű férfiú áll mögötte, aki délután szerzetesruhában bejelentette a cseh király látogatását.

— Sátán! — sikoltott fel halkán, mint a nádlevél zizzenése, s a fekete rém nyomtalanul eltűnt a szobából. A sororok már mélyen aludtak, senki sem hallotta a sápadt sikoltást, mely kiröppent az ablak rácsán keresztül a bizalmasan beszélgető, zsenge platánlevelek közé, majd tovaszaladt a Duna andalítóan csobogó hullámain, és elfúlt a langyos, süket éjszakában.

A mécs kanóca álmosan bóbiskolt, végre utolsót lobbant, és sűrű, sejtelmes sötétség omlott széjjel a dormitoriumban. Csupán a darócruhás királyleány feje felett villódzott kékes, halovány glória.

DRÁMA ÉS NOVELLA

A magyar könyvkiadás minden háborús hiány és nyavalya ellenére fellendült, akárcsak a színházak sorsa. Jó és rossz, komoly és vásári, szelíd és szenzációs, ízléses meg hivalkodó kötetek nagyobb számban és sűrű egymásutánban sorakoznak a könyvesboltok üvegje mögött, az új nevek és új tehetségek oly köny-

nyedén vetődnek fel, mint a szemfényvesztő ragyogó golyóbisai, egy ábrándos, rokonszenves vidéki könyvkiadó Kármán Józsefnek Fanny hagyományait meg Ludas Matyi ódon históriáját meri a mának élő, a filmdrámákra vágyó, operettekért rajongó közönségnek mint olvasmányt felajánlani, a sarkon, a maszatos tarisznyás újságárusnál pedig negyven fillérért néha nem is a legrosszabb regény kapható.

A könyvkiadás fellendülésének közvetlen és egyszerű oka a fokozott könyvvásárlás.

A színházak zsúfoltságát könnyű megokolni: a pénz eltolódott és megsokasodott, több, görnyedtebb gond, bohémabb gondolkozás szállt az emberekre, az élet, a holnap bizonytalanabb lett, mint valaha, szükség van tehát, gondúzó nedüre, valami narkotikumra, röviden színházra. Ugyanezen reális és pszichikus okok szerepelnek a könyvvásárlásnál is, de itt mégis kissé nehezebb a magyarázat. Az olvasás aktív valami, fáradságot, akaratot, intelligenciát, fokozott figyelmet igényel, s ezt a mi új, háborús közönségünkről nemigen tételezhetjük fel. A sokat emlegetett sertésszagú hadimilliomos végignézi a komédiát, ha unalmas, elalszik, ha nem érti, úgy a színésznők bokáit látcsövezi; szerepe kényelmes, passzív, mint háremben heverő ótörök bejé, akinek nem kell fáradozni az udvarlásban. Igaz, hogy féllábú katonák, táborigénylő asszonyok estenden többször vesznek kezükbe könyveket, de ők inkább a kölcsönkönyvtárak zsírosbarna, mállott sarkú regényeit olvassák, ezért nem jönnek számításba a könyvvásárlás fokozottságánál.

Kénytelenek vagyunk tehát helyt adni e negatívumokból kisarjadzott kételynek: hátha csupán a könyvvásárlók száma nőtt meg, de az olvasóké nem? E feltevés nem valószínű. Többször látni jól öltözött hölgyeket, kik egy felvágatlan regénnyel szállnak vilamosra, néha bele is kandikálnak, komolykodóan ol-

vasnak néhány sort, a címet gondosan megmutogatják a szomszédoknak, mintha ezt mondanák: „Látjátok, én olvasok, én ezt olvasom. En minden iránt érdeklődöm, s ezt a regényt is nagyszerűen élvezem, mert értem a szépet, és szeretem a romantikus írásokat. Bizony, bizony, én művelt nő vagyok, noha egy idő óta drágán és elegánsan öltözködök.” Másnap viszontlátjuk parvenü hercegnőnket a korzón, esetleg a fogorvos várószobájában ugyanazzal a kötettel, ugyanazzal az illegetéssel. A könyv azonban még ekkor sincs felvágva.

Vannak fojtogató halmazottsággal, szánalmas tehetlenséggel berendezett lakások (némelyek idősebbek, mint a háború, ahol az új könyvek a napilapokkal együtt asztalra kerülnek, s onnan az idő lejártával érintetlenül valamely szekrény aljára vagy a cselédszobába. A műveltségben szűkös múltú egyének öntudatlanul megérik, hogy vannak pótolhatatlan hézagok az intelligencia takaróján, melyeket azonban el lehet fődni sietve vásárolt könyvekkel. A megtévesztés azonban nehezen sikerül, előbb-utóbb azonban mégiscsak észrevenni a tudatlanság ásításait.

Az olvasást nemigen kedvelik hazánkban. Férfiaink alig vesznek szépirodalmi könyvet kezükbe, sok tekintélyes, „közbecsülésben álló” tisztviselő még Anatole France hírért sem hallotta, s vannak súlyos pozíciókban üldögélő, igazán nem szimpla emberek, kik Maupassant-tól vagy Herczeg Ferenc-től még egy novellát sem olvastak.

A nők szorgalmasabb, de felületesebb olvasók. Sokan Elinor Glyn és Croker világában érzik csak jól magukat, mások, akik járatosak a germán nyelvben és hajukat hátrafésülik, az Ullstein vagy Engelhorns Bibliothek száraz, suta kötetait olvasgatják, lassanként azonban a gépírókisasszonyoknál, a bankok és központok értelmes homlokú tisztviselőinél jó magyar, sőt külföldi regényírók klasszikus művei is feltűne-

deznek a kopott retikül mellett. A pesti nők azonban szenttelenebb, közönyösebb olvasók, mint a vidékiek. Komolyan, áhítattal, remegéssel, hittelt, együttérzéssel, sóhajjal, gyönyörrel csak kisvárosi asszonyok, tüdőbeteg alföldi tanítónők és réveteg szemű felvidéki kisasszonykák tudnak olvasni.

Szóval, kételkedve lehet tünődni azon, hogy megsza-
porodtak-e az olvasók. De ha a mohóbban vásárolt
könyveket mind elolvasnák is, még akkor is keveset
olvasnának magyarul ebben az országban. Gondoljuk
el, hogy az Omptedák, Höckerek, Hanns Heinz Ewer-
sek regényei, melyek bosszantóan rosszak, üresek és
íztelenek, huszonöt-harminc kiadást is elérnek, és ne
feledjük, hogy ezekből egy-két kiadás Magyarorszá-
gon fogy el. Vannak — sajnos, számosan vannak —
akik kitűnően ismerik Richard Voss romantikáját, a
Jugend, a Gartenlaube félszeg, ásítós elbeszélőit, de
még nem olvasták el Tormay Ceciltől a Régi házat,
avagy Surányi Miklóstól A trianoni pávát. Egyesek
azt tartják, hogy Jókai óta nem született még tisztes-
séges magyar elbeszélő, néhányan pláne még ott tar-
tanak, hogy nincs olvasásra érdemes magyar könyv,
és asztalukon rózsaszínű germán regények hevernek,
melyekben annyi a szárazság, az aprólékosság, a te-
hetségtelenség, mint mákszem a zörgős, aszott tok-
ban. A kiadók élelmessége, a könyvek olcsósága foly-
tán ők képviselik hazánkban a modern német irodal-
mat, sőt, amint ők szemérmetlenül hiszik, a nyugati
kultúrát is.

A fellendült könyvkiadás nem sokat javított a viszonyokon, a magyar regényírás még mindig sivár, sa-
nyarú mesterség. Ennek sajnálatos következménye az,
hogy epikai tehetséggel nem lehet megélni e honban.
Az elbeszélő előtt legtöbbször megjelenik a kacér, hí-
vogató, gazdag Thalia, aki manapság rajongott, bőke-
zű mágnásasszonyhoz hasonlatos. Legtöbb író enged a
csábításnak. A szegényes, beteges Kalliopé árván ma-

rad, mint elhagyott, színtelen feleség, Thalia pedig lázforró estéket, zuhogó tapsokat, zizegő bankókat osztogat. Csoda-e, hogy nehezen térnek vissza íróink a sívár, örömtelen istennőhöz? Sajnálatos jelenség ez, és nekünk nagyon fáj, hogy például Molnár Ferenc — úgy látszik — örökre elveszett a regény, a beszély számára, és bizonyos félelemmel tekintünk új, izmos elbeszélőinkre: vajon nem hagyják-e el ők is a mellőzött, halk szavú Kalliopét?

A MÚLT HÓSE

— nov. 9.

A helybeli nőegylet mezítlábos gyerekek javára estélyt rendezett a kaszinó nagytermében, a himlőhelyes cigány tavalyi operettek keringőit játszotta, a fal mentén molyette puffokon jámboran szundítottak a jószágos, kövérkés mamák, kék ruhás, mandulaszagú, izadt orrú leánykák keringtek kesztyűtlen, hetyke bajszú lovagokkal, a főispánné is megjelent két száraz, kedvesnek és húszévesnek mondott leányával, a paradicsomarcú alezredes is ott volt, hogy ápolja a katonák és polgárok közötti jó viszonyt, a kopaszodó családapák fehér asztaloknál sörözgettek, városfejlesztésről, csatornázásról, kultúrpalotáról beszélgettek, a gimnázium szigorú szemöldökű igazgatója (aki szmokingban meg fehér nyakkendőben fokozott tiszteletet és tekintélyt követelt) a gimnázium régóta tervbe vett kibővítését hangoztatta. És te, hamvas bőrű hadnagyom, szünet alatt felelősségre vontad azt a hájas ügyvédjelöltet, aki folyton övele táncolt, az imádottal, a rózsaszín fülű egyetlennel. Némelyek azt regélték, hogy heves szóváltás után tettelegességre került a dolog, má-

sok tagadták, hogy valami is történt volna; a teremben azonban forró riadtság hullámmzott, a gardedámok felébredtek, a lenszőke leányok ijedten tárgyalták az esetet, a galambösz polgármester a fejét rázta, és meg-gondolatlanul bélyegezte a fiatalságot.

— Párbaj lesz belőle! — mondá fölényes hangon egy világfi tájékozottságával a jótékony multság egyik fő-
rendezője.

E félelmes szó, mint hideg béka, ráugrott a szelíd lelkekre: a második négyest már kevesen, azok is kedvtelenül táncolták végig, némelyek már távozni készültek, az alezredes kemény káromkodással hagyta el a kivilágított polgári kaszinót, a szigorú igazgató fejtegetéseit a gimnáziumra építendő emelet szükségességéről már senki sem hallgatta végig.

Másnap két főhadnagy és két feketébe öltözött úr hosszas megbeszéléseket folytattak, jegyzőkönyveket írogattak, majd estefelé két szekundánsod becsöngetett hozzád az eredménnyel. Idő: holnap reggel hat óra, hely: S. erdő tisztása; háromszori golyóváltás, harminc lépés, tíz lépés avance...

Alkonyodott már. Kát barátod távozott. Te az eget nézted, a narancspirosban izzó fellegeket, és óreá meg szürke hajú édesanyádra gondoltál. Azután meggyújtottad a lámpást, körülnéztél a szobádban, s az jutott eszedbe, hogy talán végrendelkezni is kellene. Elmosolyodtál erre a csacska gondolatra, majd ismét elkomolyodtál: Istennem, mindenre el kell készülni. Levél-papírost vettél elő, és írni kezdted:

„Mire ezen sorokat kezéhez kapja, már nem vagyok az élők sorában...”

Tovább nem ment. Valami kellemetlen fojtogatás kinzott, lecsaptad a tollat, és azt kérdezted magadtól: minek is búcsúzni? Egy átlőtt szívű hullának már nagyon is közömbös, mit gondolnak felőle az élők, hogy udvariatlannak tartják-e szóvalán távozásáért. Könyvedhez lépsz, hogy valamivel elúzzad a holnapra gondo-

lást, s talán éppen az Anyegint húzod elő. Végtelen fehér orosz tél, tikkadt szalonban mazurkát lejtenek, a malomnál két jó barát illő távolságban áll egymással szemben, a pisztoly elcsattan, Lenzkij pedig holtan esik a hóba.

— Eh! — legyintettél, és becsaptad a könyvet, azonban a sötét tollú kuvik ott huhogott gondolataid között még azután is. Puskin meg Lermontov sorsa jutott eszedbe, azután színdarabokra, regényekre emlékeztél, ahol vért kíván a becsület, és az ifjú arisztokratát szíven találja a gunyoros mosolyú ellenfél golyója. Már láttad magad, amint elbukol S. erdő tisztásán, mint felbillentett játékkatona, a segédek hozzád futnak, az orvos komoly aggódással vizsgálja sebedet, te pedig len szederjes ajakkal utoljára az ő nevét rebegeged el.

Másnap hajnalban két szekundánsod a karosszekben bobiskolva talál, te felijedsz, megdörzsölöd szemedet: hát álom volt csak? Megborzongasz a hideg, sötét őszi hajnalban, az álom még valóra is válhat. Az orvos atyáskodó hangon feketekávé-t diktál beléd, aztán kocsiba ültök, és kidöcögtek a jelzett helyre. Barátság-talan köd fekszi a tájat, schol embernek vagy életnek nyoma, az erdő oly elhagyott, mint kifosztott várkastély parkja, a rőt fényű hajnal nehezen viaskodik a szívós, szürke párával. A puha, nyirkos avarszőnyegen kimérik a megfelelő távolságot, a nyurga, tarlott fák-ról olykor letallózik egy-egy elkésett, téglapiros levél, és a párbajvezető segéd belekezd szokott mondókájába...

A városkában akkortájt sokat beszéltek a duellum-ról, melyet nemsokára egy második is követett. Didergős, decemberi éjszaka dalolva pezsgőztél a Corsóban, a piros selyemblúzos kasszír-nő negédesen mosolygott rád, mikor poharakat csaptál a tükörbe, mulat-ságosan pukkantak a halálra ítélt poharak, és egy cvikkeres bankhivatalnok, aki az egyik sarokban álmo-

san borozgatott, csendes, de nem éppen hízelgő kifejezéssel illette kedvtelésedet.

A párbaj a kaszárnya vívótermében folyt le, te könnyedén megkarcoltad sápadt, cvikkeres ellenfeledet, és aztán kezet fogtál vele.

Ezeken kívül, ha jól emlékszem, még két párviadalon volt: egyik egy fogporszagú gyógyszerésszel, akivel egy tombolaestélyen szólalkoztál össze, L. vastag nyakú földbirtokos volt a másik, aki egy alkalommal elfelejtette köszönésedet viszonzni. Lassanként a városka polgárai oly ildomos tisztelettel néztek rád, mint a szigorú szemöldökű igazgatóra azon apák, kiknek fiai bukásra állottak latinból és algebrából, legtöbben már előre köszöntöttek nyájas, gyáva mosollyal, a fehér ruhás leányzók utánad pillantottak vasárnap délelőtt, ha a főutcán végigcsilingelt sarkantyúd, az elhízott, szép szemű asszonyok rólad beszéltek ripszes, pávatollas szalonjukban, miközben haboskávéjukat kavargatták.

Tavasszal elhelyeztek egy felvidéki garnizonba. Te utolsót dorbézoltál a Corso repedezett tükrei között, majd éjjeli zenét adtál a hattyúnyakú egyetlennek, reggel vonatra ültél, és többé nem hallottunk beszélni rólad a poros, alföldi városkában.

Most, amikor azt olvasom, hogy a királyi szó betiltotta a párviadalt, te jutottál eszembe. Már nem vívatsz többé duellumot, heves vérű hadnagyom. Tudom, hogy anélkül se tennéd. Hamvas, gyerekes arcod megkomolyodott már, rajta felejtődött a galíciai és doberdói éjszakák véstes sötétje, derűs, dőzsölő kedved borongós hallgatagsággá csendesült, halántékod köré ezüstös szálakat tűzdelt a halálvárás, a sebsajogás, szemed bágyatag mozgása nem emlékeztet régi, rakoncátlan tekintetedre, a karod nem ragad meg több pizsolyt vagy kardot: kabátod jobb ujja üresen, horpadtan fityeg le válladról.

A SZENT HEGY

— Surányi Miklós új regénye —

Surányi Miklós oly súlyos, oly erős tehetség, hogy szinte szokatlan, sőt csodálatos a mi ványadt, felületes, bizonytalan korunkban, amelyben mind ritkábbak az egész emberek, a tökételes tehetségek. Semmi sem lelhető fel benne, ami a jelen aszténiás tétováságára, szármalmas izgatottságára emlékeztetne; klasszikus nyugodtság ömlik végig írásain, mintha a múlt század közepén, a forradalmak utáni süket csöndben, elhagyott, erdélyi várkastélyban írná regényeit. Mikor A trianoni páva megjelent A Hét hasábjain, sokan hitetlen fejcsoválással jósolgatták, hogy rossz illatú parvenükkal fertőzött korunknak nem kell a komoly történelmi regény, melynek fogalma a poétika megfelelő fejezetében szendergett, mint múzeumba került ómagyar hadiszerszám. *A trianoni páva* azonban — megcáfolva a nem éppen jogosulatlan előítéleteket — azóta immár két kiadást ért el, és most jelent meg *Surányi* második, még impozánsabb történelmi regénye: *A szent hegy*.

A Hét olvasói a lap hasábjairól már megismerték Wernher bíró fennkölt, tragikus sorsát, a fehér lábú Erzsébet hercegnő szeszélyeit, a magyarok sajátos, szomorú testvérharcát, mely a tizenharmadik század második felében is olyan volt, mint azelőtt, mint tegnap, mint tegnapelőtt: a János-lovagok tivornyáit; a mellbajos Kézai Simon rajongását; Lajos pap korbácsoló prédikációit; a sárga foltos zsidók nyüzsgését és szent morajlását; az esztergomi érsek átkát; a buja, barna bőrű Minna és a Nyulak szigetén őrzött Néda hercegnő középkori tragédiáját, akik mindketten a bíró délcég fiát szerették azzal a mindent betöltő szerelemmel, amely csupán primitív korokban és igaz, meleg

lelkekben virágozhat. (Nem érdektelen itt rámutatni arra sem, hogy Budának ezt a nevezetes történelmi momentumát nem az úgynevezett „vérbeli pesti” írók, de egy — vidéki főlevéltáros írja meg, s hogy a lövárosi zsidók őstörténetét a mindig szemítással megvádolt magyar irodalomban — katolikus író adja át az utókornak!)

Csupa levegő, csupa plaszticitás, csupa telt, eleven szín ez a regény. A tizenharmadik század szelleme, morálja, benne mozgó harcoló magyarjai, Budára vetődött idegenei az akkor lüktető gondolatok, indulatok, a szent hegy látképe, Pest nyájas fejlődése, a szőke folyam csillogása oly élesen, oly melegen mozdul meg e könyvben, mintha régóta elátkozott, megmerevedett kastélyról oldódna föl a varázs, és költözne ismét élet a dermedt emberekbe. Történelmi regényt írni nem könnyű feladat; készültséget, tudást, a korszellem megértését, ügyes koncepciót meg festői írásművészetet követel. Walter Scottban, Jósikában csupán az utóbbiak voltak meg, Eötvös József hagyományos irányregényt ír Dózsa György históriájából, és a legértékesebb: Kemény Zsigmond báró egyedül zordon pszichológiát keres a történelemben, mellőzi a külsőségeket, és nélkülözi a nyájas, könnyed, beszélő irányt. Szinte félve — a tökéletességet ámuló ijedelemmel — írjuk le, hogy Surányi Miklós a sokoldalú kíváncsúnak mindenképpen eleget tesz. Merész, szilárd, de karcsú megvázolás, hű és lelkiismeretes részletezés, eleven emberi meg tömeglélektan, grandiózus drámai erő, előkelő tárgyilagosság, újraélesztett, friss történelmi levegő, izzó, testies dekorativitás, nyugodt, szivárványos írásművészet találkozik össze szédítő, hatalmas harmóniában.

A szent hegy ama csodálatosan ritka könyvek közé tartozik, melyet már most, megjelenésekor, a leghűvösebb objektivitással és a legelbizakodottabb bizonyossággal „klasszikus” jelzővel illehetünk.

ASSZONYJÁRÁS AZ ESZTERGÁRI KÜRIABAN

A szerzetesnövendék a kert hátsó ajtaján kilépett a bükkösbe, mélázva lépkedett a jól ismert lejtős csapáson, az erdő zsongó, susogó árnyékában, szerény vadvirágok, mohafödte törzsek, hűvös, szagos fűvek között. Kezében Ovidius poémáit szorongatta. Végre kiért egy almazöld tisztásra, melyen csendes szavú csermely kígyózott végig, bozontos bokrok hajoltak az álmosan csobogó víz fölé, a lankás hegyoldalt komorzöld bükk- és cserfaerdők borították, távolról Csesznek várának romjai csökönyös göggel meredeztek bele a szelíd szeptemberi kékségbe, mint hajdani hatalmas várúr zsarnoksága.

A szöke, álmatag ifjú lehevert a pázsitra, és olvasni kezdett. Valahonnan a bozótos erdőszélről panaszos furulyaszó hallatszott, úgy látszik, a kecskelábú Pán játszadozott hétágú sípján. Majd meztelen nimfák bukkantak, villantak fel a kies berkekből, kacagtak, sikongtak, mint megzavart fehér madarak, virgonc, pelyhes táncba kezdtek az almazöld pázsiton, üde, egyszerű dallal kísérve kecses lábuk mozgását, halovány, hullámzó fátyolok, kedves, csalogató hangok úsztak a jókedvű istennők körül, a barna bőrű Pán pedig vidám, gyors ütemű dallamot fújta furulyáján. Az odvas törzsek, a kövér bokrok mögül szőrös mellű, szamárfülű szatírok gerjedt tekintettel leselkedtek a szép lábú najádok és oreádok után, akik úgy világítottak a selymes fűben, mint márványszobrok egy római patricius repkényes lugasaiban. Némely csintalan, karcsú najád átugrotta az aluszékony patakot, mások a napsugáron szánkáztak, hintáztak, csúszkáltak, föl-le, magasra emelve kezüket, és kedvesen kurjantottak mikor ismét földre értek.

Egyszerre vészes csörtetés hangzott az erdő felől, és egy kentaur robogott elő. A hancúrozó nimfák éles,

félelmes sikollyal rebbentek széjjel, de hiába: legfehérebb társukat magával ragadta a bikaölő. A nimfa feje lehanyatlott, szeme lezáródott, és fekete haja úgy lobogott a szélben, mint az elhamvadt fáklya füstje. Az egyhangú sípszó elhallgatott, a sima testű istennők közé a néma riadtság költözött, vidám kedvük elröppent, mint Diana nyila, és csak jó sokára kezdtek hallgatólag, gyászos körtáncba egy gyepoltár körül. Ekkor az erdő homályából előjött és közéjük állt a mámoros kedvű, rőt szakállú, érdes kacajú Silenus, fején szőlőlevelekből font, csámpás koszorú ékeskedett, kezében nektárral telt serleg volt, melyet olykor kilocsantott az isteni lények kerekded vállára, kemény kebelére. A najádok, oreádok és leimoniádok kacagós kedve, fúrge mozgása ismét visszatért az ittas, zilált fürtű isten megjelenésekor, dalolva, rugdalódzva körüllejtették vörös orrú vendégüket, aki néha megfogdosta karcsú derekukat, és megpaskolta ágyékukat...

A szöke novícius összecsapta a könyvet. A tisztás üres volt, és a csermely folyása oly halk, mint bűnös gondolat. Az égbolton elernyedt ibolyaszínű sóhajok foszlottak széjjel, a Bakony lankás hegyhátoi keményen, mélységes zöld és kék színekben szegélyezték a látóhatárt. Az álmatag ifjú nekivágott az erdőnek, sokat taposott útján indult hazafelé. Puha, szilvaszínű homály settenkedett a fák között. Szent János bogarai olykor felvillantak a cserjék sötétebb árnyékában, a faluból pedig szertelengett az estvéli harangszó.

Mikor hazaért, csodálkozva látta, hogy a kerti lugasban, melyen vadszőlő meg tölcsérszirmú folyondárok kúsztak fel, a gyertyaláng körül beszédes, idegen árnyak ülnek. Vendégek jöhettek. Kelletlenül közeledett, tétován tekintett széjjel; alig ismerte meg a jövevényeket.

— Szervusz, amice — kiáltott rá egy pipázgató vendég, akinek arca hasonlatos volt a fényes, pirított hús-véti kalácshoz. — De megnőttél, mióta nem láttalak!

A szőke ifjú zavartan parolázott, majd egy idegen hölgy felé fordult.

— Ugye, már nem is emlékezik rám? — szólalt meg a rég nem látott hölgy, akinek oly kék szeme volt, mint a libának.

A szerzetesnövendék elpirult, de ezzel még nem árulta el azt, hogy kelleténél többet emlékezett. A kék szemű dáma csakhamar kedves bizalmassággal elbeszélte, hogy Badacsonyba készülnek szüretre és hosszabb látogatóba, útközben pedig betértek Esztergárra, mert már régen nem látták a kedves atyafiakat. A nagy hasú urak gazdaságról, idejéről, vadászatról, meg közös ismerősökről beszélgettek, majd észrevétlenül Bécsre, az akaratos császárnőre, új törvényekre és rendeletekre terelődött a társalgás, a poharak néha indulatosan koccantak össze, olykor pedig meghalkult a beszéd és kanyarogva, szállott fel a szájból kivett pipa füstkígyója. A ház asszonya eltávozott, talán azért, mert unta a politikát, avagy mert a vacsora után kellett nézni, és az átutazóban levő hölgy, akinek haja érett rozshoz volt hasonló, sétára vágyott a gyümölcsösben.

— Kíséred el Annát — szólott a kalácsarcú vendég a szerzetesnövendéknek.

Sokáig hallgatagon lépdeltek egymás mellett, a kövérkés, kék szemű asszony oly kecsesen emelte parányi, selyemtopánkás lábait a gödrös, homályos kerti úton, mint óvatos, puha macska. Zsinóros, prémszegélyű mentécskéje ingerlőn, pajkosan simult kebléhez meg derekához, a bécsi csontlegyező engedelmesen lengett a finom láncon, és a kényeskedő járás ellenére olykor a bő szoknyán keresztül megütögette tulajdonosnőjének elfedett combjait.

— Oly szép maguknál a gyümölcsös, István — szólalt meg végre, és szemében tovaúszott a hold kicsinyített, ványadt, sárga képe.

A novícius körülnézett, mintha most venné csak

szemügyre, mily szépségek rejtőznek az alkony lágy homályába olvadó és a sápadt holdfényben vibráló szilva- meg körtefák között.

— Igen, apám sok gondot fordít a kertre... De én már nem vagyok István. Szent Pál rendjébe léptem, és Pál lett keresztnevem.

Megint hallgattak. Csúnya, hideg fényű békák ugrottak fel az útról, valahol tücsök ciripelt mélán, fáradhatatlanul. Már messze elhagyták a lugast, a borzogató férfiakat, a politikát, a haragot, az öblös vitatkozást. Az asszony, kinek olyan színű haja volt, mint a rozsnak Szent Jakab havában, egyszerre megállott, és oly halkán kérdezte, hogy alig lehetett meghallani szavát:

— Miért tette?

— Ó, asszonyom — legyintett fáradtan a szerzetesnövendék, azután megreszelte a torkát, és változott, élénkebb hangon próbálta folytatni a társalgást. — Olvasá már Kartigám ritka és emlékezetes történetét?

A kék szemű dáma kecsesen bólintott, majd ekképpen beszélt:

— A tavasszal találkozám Partsay kapitánnyal Bécsben, és akkor meglepetve láttam, hogy kegyed is poéta, István.

A szőke novícius sápadt mosollyal tiltakozott.

— Érdeklődém a poémák tartalma irányában is — folytatta a hamvas arcú hölgy —, és azt hallám, hogy könnyes szomorúság foglaltatik bennök.

A poéta nem válaszolt. Fáradt vergődése, fojtott lázongása, kínos keserve jutott eszébe, melyek egyedüli szülői voltak bús verseinek, és felfrissült az a fanyar elégedetlenség, melyet elhibázott élete szemlélésekor érzett. Csüggedten omlott a szomorúság titkos, ismert karjai közé, melyek annyiszor ringatták, csitították el könnyesen lázongó kedélyét, a nagy, rejtett sajogás torkát fojtogatta, szeme fényesebb lett, amit még a halovány holdfénynél is észre lehetett venni.

— Ne komorodjon el, István — hangzott a bársonyos vigasztalás. — Bocsásson meg, ha érzékeny sebeket bántalmazék, melyek még be nem gyógyulának.

A szerzetesnövendék őszinte, végtelen megértést érzett eme lány szavakban, és hirtelen hálával ajkához emelte a kezébe helyezett asszonyi kezét, melyre egyébként egy meleg, sós csepp is hullott.

— Lássá, nekem is vannak fájdalmaim — beszélt tovább a kövérkés dáma, anélkül hogy kezét elvonta volna. — Életem bánatos, sivár és unalmas, mint a letartott őszi föld. Semmi sem történik vélem; a napok jönnek, hervadnak, tovatűnnek oly színtelenül, akár csak az esőcsöppek. Nincs senki, akinek elmondhatnám, mit érzek, mire vágyódom, nincs senki, aki némi melegséget adna nékem, aki odaadná forró szívét, hogy melegedjek, mikor fázom. Férjem csak enni szeret, meg a pórokkal pörölni, sokszor napokon át egyedül hagy, vadászni jár, vagy a birtokkal van baj, és én magánosan maradok szomorúságommal, vágyálmaimmal meg apró-cseprő gondjaimmal. A tájék is oly unalmas: csupa lapos, fakó rónaság. Mennyivel szebb, kellemetesebb itt maguknál.

A borongós poétának jólesett ez a panaszkodás; megértés, testvériesség, rokonszenv fakadtak a szomorúság szavak nyomában. Lelke elcsendesedett, mint tehetetlen szél a hatalmas várfokon, és ábrándos áradozással, félszegen felemelt kézzel így szólt:

— Ó, asszonyom, a Bakony: híves csermelyek, lankás hegyek, nyájas virányok, setétlő erdők... ők egyedüli vigasztalóim. Íme, e kis kapun keresztül szoktam elmenekülni borongó fájdalmaim elől, melyek gyakran úgy követnek, mint az éji árnyékok, s az erdő zöldellő homályában, avagy a rét virágékes pázsitján feledem bús érzelmeimet, lelkem hangtalan pityergését.

— Gyerünk ki az erdőbe — ingerkedett kedves mosollyal a kék szemű dáma.

— Setét van, asszonyom.

— Elegendő világot nyújt a hold fénye.

— Selymes cipellőjét tönkretenné a gödrös, nedves út — ellenkezett kötelességszerűen, titkos borzongós kéjjel a szerzetesnövendék.

Következő percben már általlépték a kert hátsó ajtaját. Az erdőben félelmes feketeség honolt, itt-ott a hold erőtlen, zöldes fénykévéi besurrantak a remegő levelek között, Szent János szerelmes bogarai túlvilági, sápadt szikraként hullottak, röpdöstek bokorról bokorra, a kis patak távoli nyájas csacsogása pedig elszenderülő gyermek fáradt gügyögéséhez volt hasonlatos. Alig lehetett látni az utat, és az asszony lágyan, természetesen belekarolt lovagjába, majd futólagosan megborzongott:

— Nem járnak haramiák a Bakonyban?

Szaggatott, izzó gondolatokkal, füledt várásokkal, szótanul ajakkal andalogtak. A szőke szerzetesnövendéknek az a terve támadt, hogy egyszerűen átöleli és szájon csókolja a meleg, kövérkés dámát. Kisse meg-rándult és elszédült erre a gondolatra. Vajon nevetés lenne-e a felelet, avagy odaadás? Hivatására, fogadalmára, tömjénszagú könyvekre, aszkéta olasz szentekre próbált emlékezni, de bűnös, csókszomjas vágya úgy zuhogott, mint kénes, gőzölgő hőforrás, és elöntötte a józan látás hűvös mezőit. Kissé megszorította a lány, meleg női kezét.

— Anna.

Néhány perc múlva vette csak észre, hogy semmit se szólt. Komolyan, hallható hangon próbálta kiejteni a nevet, de sehogyan se sikerült, valami kicsinyes gáncsos gyávaság fogta el, ügyetlenül, félszegen megállt a kiejtendő név és az ezután tervezett mozdulat előtt, az epekedés izzó, nyugtalan tüze alábbhanyatlott, mint rőzseláng, melyet elhagytak a bakonyi pásztorok, a száraz, szűzi szögletesség elfojtotta a merész vétkes tervet: suta hangtalansággal, kínos tépelődés-

sel, tétova, súlytalan érzésekkel lépkedett a meleg karú hölgy mellett.

— Talán visszafordulnánk... a vacsora minden biztonnyal készen van — szólalt meg végre, noha úgy gyűlölte szavait, mint sátán a tömjénfüstöt.

Az asszony szelíden, szemrehányóan sóhajtott. Visszafordultak.

Az álmatag szerzetesben a bután elszalasztott csók megbánása és a jámbor, erénnyé felmagasztosult bártortalanság viaskodott egymással.

Egy pillanatra olykor még megrészegült; fehér, szárnyas lóra szerette volna kapni a puha testű asszonyt, és vágtatni vágyott vele bodros, hajnalszínű fellegeken át, eltörpült világok felett, azután aranyos márványpalotába érkezni, omlós, bársonyos pamlagra helyezni a pihegő meleg zsákmányt, eléje borulni, lábát csókolgatni, és feledni mindent, de mindent: földi létet, száraz kötelességet, komor hangulatot, rejtett könnyeket, csóktalan napokat, meddő vágyakozást, sajgó lázadást, fanyar elégedetlenséget, sivár jövőket, baráti csuhát és súlyos fogadalmat. Majd kissé feltisztult a sok forró, lüktető színfolt, ifjon elköltözött sápadt szentek élete jutott eszébe, melyekről több kövér könyvet olvasott a márianosztrai monostor magányában. Halkan belenyugodott abba, hogy többé nem érkezik ily csábos, csókos alkalom, sekély, csendes örömi napjai lesznek, délután Ovidiust olvassa majd az alma-zöld tisztáson, és Hainbund panaszos poémáiban lapozgat estvéli gyertyafénynél, azután elmúlik a vakáció, a novícius Budára készül, pappá szentelik, rideg, fájdalmas élet következik, és csak keserves, csüggedt versekbe onthatja szomorúságát, elcsukló elégedetlenségét. Keserű kéjjel gondolt minderre, lassan úgy érezte, hogy hótiszta hidegség, zúzmarás nyugalom borítja érzékeny lelkét.

— Holnap este már Badacsonyban leszek — mondá kegyetlenül a kék szemű, kövérkés dáma, miután a

kertbe értek, és hallható volt már az ivogató férfiak borszagú, pipafüstös, hangos kedvű tereferéje.

KARÁCSONYI LEGENDA

18... Ádám és Eva estvéje

A takaró alól lassan kihúzom kezem, és megbököm véle kocsisom széles, alakatlan hátát:

— Mikor érünk haza, Mihály?

Mihály felemeli ostorát, de nem suhint vele, azután illő szünet után mogorván dünnyögi:

— Estére.

Kezemet visszahelyezem, s kényelmesen, lustán belesüppedek a meleg, puha bundába. Apró hópelyhek szállingóznak, mint kábult, fehér szárnyú piciny pillék, a hegyekről a fenyők komor zöldje sötétellik elő, rést ütve a szúzi, kéklő hókontösön, az út mellett fagyott vizű kis patak, zúzmarás, csillogó ágú bokrok, mint borzas, fehér fejek hajolnak föléje, körös-körül sima, végtelen hó, hideg hangtalanság. A lovak fakó szavú csörgői okoznak egyedül zajt a völgyben, hol vidámabban, hol andalító egyformaságban zörögnek, mintha különböző színezetű történeteket mesélnének. Kis szlovák falu felé közeledünk. Egészen ismeretlennek tűnik fel előttem a vidék, s ezért megint megbököm Mihályt.

— Miféle falu ez itt, Mihály?

Kocsisom nem válaszol. Talán nem is hallotta kíváncsi szavamat, és nem érezte figyelmeztető bökdösésem, én pedig lusta vagyok ismét előhúzni kezemet, és belenyomni a maszatos, széles hátba. Elcsituló kíváncsisággal, szelíd csodálkozással nézem a faházas, fanyar falucskát; néhány öreg szlovák megemeli ka-

lapját, a piros arcú gyerekek ámuldozva nézik csörgő szánunkat, az ablakok mögül már világosság fénylik, talán már ünnepelni készülnek a Megváltó születését.

Sötétedik. A kis falu elmarad mögöttünk, s mi tovább siklunk az élettelen, kékesfehér tájon. Néha fekete madarak szállnak fel az útról, talán a csörgők hangjától ijednek meg, és remegve hintáznak a dermedt faágakon, melyekről finoman, csillámlóva porzik le a hó.

A gyér pelyhű hóesés végképp megszűnik, fagyos szél szegődik most útitársul. A csörgők hangja elálmosodik, mint a mesemondó dajkáé, lassabban siklik a szán, a lovak valószínűleg fáradtak lehetnek, Mihály pedig lelógatja a fejét.

— Hazaérünk-e estére, Mihály? — kérdezem hangosan, s úgy rémlik, mintha a vén kocsis bólintana egyet.

Az otthon jut eszembe, a vöröslő tűzhely és szent anyám, aki türelmetlenül lesheti már a szán csörgését. Sápadt húgom meggyújtotta már a karácsonyfa színes gyertyáit, és diós kalácsot szelt fel a böjti vacsorára. Az ebédlő asztala terítve várakozik, anyám felnyitotta kedvelt befőttemet, és felhozatta számomra pusztuló szőlőnk savanykás, sárga borát, Pali, az öreg inas, kopott, kék frakkjában, kifényesített, ezüstös gombokkal (melyeken terebélyes ötágú korona ékeskedik) álldogál az előszobában, és fehér kesztyűjét dörzsöli rá remegő, ráncos kezére. A spinéten karácsonyi dal hangjegye hever, melyet bátoratlan hangú húgom szokott elénekelni a szent estén, és jóságos anyám már morzsát is szórt az ablak párkányára a didergő, szegény madarak részére. Bircsi, lompos fehér macskánk otthon marad, mintha tudatában lenne az est jelentőségének, dorombolva gubbaszt az ebédlőben, vagy talán átsétál a vendégszobába, ahol most vígan pattognak a bükkfahasábok, vörös selymes ágyam megvetve vár, az éjjeliszekrényen pedig kék szemű

nagyanyám sárgult imádságos könyve és Jósika báró egyik újabb beszélye, mert kedves húgom úgy tudja, hogy kedvelem gyertyafénynél az olvasást... A fenyőfa lángocskái idegesen vibrálnak, Bircsi nagyot ásít a piros lángok sugarában, a tea vize felforrt már a szamovárban, öblös hangú ebédlőóránk elkongatta a hetet, és a vendég még most sem érkezett meg.

— Este van már, Mihály! — szólok panaszosan és némi türelmetlenséggel, de feleletet megint nem kapok — talán elaludt a vén kocsis?

Az égen csillagok ragyognak fel ezüstösen, hidegen, mint halott szerelmesek tekintete, gyerekesen, álmatag szemmel keresem azt a fényes csillagzatot, amely valaha Betlehem felett tündöklött, s mely után vándorolva három király egy rozoga istállóhoz ért, ahol megszületett már az isteni gyermek. Az újszövetség első lapjainak illusztrációi jutnak eszembe, glóriás alakok, ragyogó jászol; gyermeki hivések, szelíd izgalmak, naiv legendák, pirosuló örömek. Jó atyám sugárzó arccal díszítette fel a sudár karácsonyfát, én a kulcslyukig ágaskodtam, hogy betekintsek az elzárt szoba kedves titkaiba, de gondos szüleim eltakarták a zár belső nyílását, azután megszólal a várva várt csengőszó, a szent este virgonc, vidám lángocskái visszarezegnek örömtől fénylő szemünkben, kis szívünk hevesen kalapál, mikor az aranyhajú Jézuska hozta ajándékokat pillantjuk meg: csákót, puskát, trombitát, vörösre meg kékre mázolt cinkatonákat vágyaink, ádventi álmaink valóra válását, és ügyetlen gyermekkezünkkel megsimogatjuk a tündöklő ezüstgömböket, a színes cukorkákat, az aranyos diókat, melyek bájosan csüngtek a jellemző szagú gallyakon.

Messze sárga fénypontok villannak fel. Szívem fellobban az ujjongástól; nemsokára otthon leszünk. Ismét megbököm kocsisomat:

— Otthon vagyunk-e Mihály?

Mihály megint csak bólint egyet, de csakhamar va-

lóban ismerős házak tűnnek fel az út mentén. Megelégedett, meleg fény mosolyog ki a jégvirágos ablakok mögül, mindenütt karácsonyest, szeretet, boldog, békés, kényelmes, fenyőszagú hangulat tanyázik, a havas utcákon senki sem jár, csak a fagyos csókú téli szél, mint hontalan, elátkozott vándorlegény. Anyám talán már hallja a szán csörgését, a távoli lódobogást, és felrebben aggódó merengéséből; sápadt hűgom orcájára piros rózsákat lehel a vízontlátás öröme, Bircsi felnyitja szemét a mozgolódásra, Pali a kapuhoz szalad, hogy bevigye poggyászom, és én végre nyakába borulhatok rég nem látott, fehér hajú, árva anyámnak, megcsókolhatom felhős homlokát.

Végre megáll a szán a szülői ház előtt. Fürgén, gyermeki pajzánsággal ugrok le; a nyikorgós, öreg kapu nyitva van — hiszen várnak. Dodó, öregedő házi kutyuskánk sikongós, mámoros csaholással fogad, de nem jön elém a sötétségből. Rakoncátlanul meghúzom az előszoba csengőjét, mint ugrándozó, széles kedvű fiúcska, mire zsiros hajú szlovák szolgáló nyit ajtót, magasra tartva kezében a gyertyát.

— Hol van Pali? — kérdezem szinte megdöbbenve önmagamtól, és idegesen kutatva nézek széjjel az előcsarnok homályosságában, de ekkor csodálkozva veszem észre, hogy előszobánk bútorzata teljesen megváltozott. Kissé ködös öntudattal indulok az ebédlő felé, melynek ajtajában ekkor egy nyurga, szőke hölgy jelenik meg. Mögötte kacagós fényesség, mely valószínűleg a karácsonyfa számos gyertyalángjától eredhetett.

— Bocsánat! — szólok rekedt, tévelygő hangon. — Édesanyámat keresem, aki tudtommal itt lakik.

— Ez Posta utca 16. szám.

— Igen, igen! — felelem élénkebben, meg örvendezve, hogy a házszámom nem tévedek. — Édesanyám ez alatt a szám alatt lakik.

— Itt nem lakik és nem is lakott. Ön téved, uram!
— szólt kurtán és kegyetlenül a nyúlánk dáma, majd magamra hagy az idegen, hideg előszobában.

Belülről kuszált kacagás, hangos, telt beszéd, evőeszköz csörrenése szökdös ki, közben egy kisgyerek lelendezve fújja sértő, nedves hangú trombitáját. A fényes hajú szlovák szolgáló bambán néz reám, unja már az álldogálást, várja távozásomat. Tétova, lomha léptekkel indulok el; az előszoba zárja elégedetten csattan mögöttem, s Dodó már nem csahol a fehér prémes kert rejtelmes homályából. Némán felszállok a szánra, s beburkolódom, mintha csak most indulnék utamra. A sorfalat álló házak ablakából vidám, meleg világosság duzzad ki, mely sajnálkozva pihen meg a szomorú árva kocsiúton; sehol egy lelket sem látni, néhány veréb ólálkodik csak a fénylő ablakok körül, az emberek jó szívére s a diós patkó morzsáira vára-kozva.

Mihály buta, idomtalan háta bántó egyformasággal fogadja visszatérésemet. Talán nem is rejt életet ez a poros, gyűrött, álmos bunda. Mielőtt kezemet a takaró alá dugnám, erősen megrázom a közönyös, sötét tömeget, és a sírásra készülők keserű hangján mondom:

— Otthon tövig égtek már a karácsonyfa gyertyái, édesanyám aggódó tekintettel néz ki az éjszakába, kedves húgom remegve félt az éhes farkasoktól. Karácsonyest van, és fogyó türelemmel, komor gondok közt várnak... vigyél hát haza, Mihály!

Mihály felemeli ostorát, és lecsap a lovak közé. A csörgők lusta, szürke hangja újra éled, a szán lassan elindul, végigsiklik a felvidéki városka élettelen, fehér utcáin, és a metsző, hóporos szél halk dúdolással ug-rámozik körülöttünk. Lassanként elhagyjuk a várost, szívem elfacsarodik, mint megcsalt, ábrándos diáké, szélfújta orcámon végigpatakzik a könny, a két kimerült, bús fejű állat pedig megadással, lankadó erővel

vágtat neki a fagyos bizonytalanságnak, a néma, havas végtelennek, a dermedt, didergő, decemberi, szent éjszakának.

